

Danijela Radojević
Institut za jezik i književnost „Petar II Petrović Njegoš”
Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, ME-81101 Podgorica
danijela-ristic@t-com.me

SINTAKSIČKO-STILSKE KARAKTERISTIKE ELIPTIČNIH REČENICA U KNJIŽEVNOUMJETNIČKIM TEKSTOVIMA (na primjerima iz jezika međuratne crnogorske pripovjedačke proze)

U radu se analizira upotreba eliptičnih rečenica u književnoumjetničkim tekstovima i određuje stupanj njihove stilske obilježenosti na primjerima iz jezika međuratne crnogorske pripovjedačke proze. Analizom su obuhvaćene pojave iz domene tzv. ekspresivne sintakse temeljene na odstupanjima od ustaljenog ustrojstva konstrukcije rečenice uzrokovane njezinim elidiranjem, odnosno intonacijskim raščlanjivanjem i osamostaljivanjem rečeničnih dijelova – pojave koje osim sintaktičke imaju izrazitu stilističku vrijednost. Takvim postupcima prevodi se rečenična konstrukcija iz nultog stupnja stilističnosti u stilski relevantne i nerijetko izrazito stilski obojene pojave, primarne u književnoumjetničkim tekstovima, u kojima estetska funkcija jezika dolazi u prvi plan. S lingvostilističkog gledišta analiziraju se postupci ekspresivne sintakse koji su rezultat elidiranja rečenice – sintaktička figura oduzimanja elipsa, nominativne rečenice, reticencija, koja podrazumijeva nedovršene iskaze, te relativno novija pojava ekspresivne sintakse osamostaljivanja rečeničnih članova tzv. parcelacija, koja je sve prisutnija u suvremenim književnim tekstovima.

1. Uvod

Jezik u književnoumjetničkim tekstovima ima primarnu ulogu u oblikovanju cjelokupne umjetničke stvarnosti, tačnije ima svoje specifičnosti koje ga umnogome diferenciraju od njegove uobičajene realizacije sa ostvarenom ko-

munikativnom funkcijom¹. Karakteristični jezičko-stilski postupci i odstupanja od norme mogu biti ostvareni na različitim nivoima jezičke strukture. U ovom radu fokusirali smo se na jednu od karakterističnih pojava koja pripada dome-
nu ekspresivne sintakse – oblasti koja u posljednje vrijeme sve više zaokuplja pažnju u lingvostilističkoj literaturi. Sa sintaksičkog aspekta posmatrano – to su eliptične rečenice koje imaju nerazvijene glavne djelove, a koje su često sa izraženom ekspresivnošću, kada njihova stilističnost izbija u prvi plan i kada se prepoznaju kao sintaksičke figure nastale operacijom oduzimanja – elipsa i s njom u vezi nominativni iskazi i reticencija, odnosno postupak parcelacije, tj. osamostaljivanja rečeničnih članova. Analizirana je sintaksička struktura ovakvih, nepotpunih rečenica² i njihova stilska markiranost ilustrovana na primjerima iz jezika međuratne crnogorske pripovjedačke proze³.

Odstupanje od principa tradicionalnog ustrojstva rečenice njenim elidiranjem, svođenjem samo na neophodne elemente, osamostaljivanjem rečeničnih članova u književnim tekstovima, predstavlja namjernu, ciljanu devijantnost kao piščevu intenciju da stilizuje svoj izraz. Za razliku od komunikativnog, jezičkom ekonomijom uslovljenog elidiranja rečenica, u književnim tekstovima elipsa je nerijetko figurativna, stilski obilježena⁴.

Polazeći od stava ruskih semiotičara da je književnost „sistem u čijoj je osnovi prirodni jezik i koji prihvata dopunske nadstrukture, stvarajući jezik drugog stepena” (Lotman 1976: 541), proizilazi implikacija da „književno djelo nastaje specifičnom upotrebom prirodnog jezika, tj. upotrebom tog jezika uz poštovanje posebnih pravila” (Kovačević 1995: 194). Možemo konstatovati i da je upotreba elidiranih rečenica u književnim tekstovima odraz takvog shvaćanja nespecifične jezičke upotrebe.

¹ Jezik inače rijetko funkcioniše samo kao sredstvo komunikacije, s obzirom na to da lingvistička praksa uz eksplicitno prenesenu informaciju „neizbježno prenosi informaciju o (distinktivnom) načinu komuniciranja odnosno o ekspresivnom stilu” (Bourdieu 1999: 502).

² U tradicionalnoj sintaksičkoj literaturi figurira podjela nepotpunih rečenica na formalno nepotpune i apsolutno nepotpune rečenice ili iskaze (Stevanović 1969: 101). U novijoj literaturi termin iskaz vezuje se za komunikativnu rečenicu, odnosno govorne jedinice (Silić i Pranjko-
vić 2007: 278) pa se sve manje koristi da označi ovaj tip nepotpunih rečenica, za koje se ustaljuje naziv specijalne rečenice.

³ Primjeri su ekcerpirani iz jezičkog korpusa međuratne pripovjedačke proze četiri crnogorska pisca: Nikole Lopičića (*Sabrana dela*, 2002.), Mihaila Lalića (*Međuratno književno stvaralaštvo, proza, poezija i kritika (1935–1941)*, 2014.), Milovana Đilasa (*Rane pripovetke 1930–1940*, 2000.) i Dušana Đurovića (*Među brđanima*, 1936.; *Ljudi s kamena*, 1964.).

⁴ Figurativnost elipsa ostvaruje kroz odstupanje od norme, odnosno iznevjeravanje uobičajenih očekivanja, koje uz to donosi neko određeno „dodatno značenje” (Turković, *Elipsa kao stilistička figura (na primjeru Murnauovog Posljednjeg čovjeka)*, dostupno na: <http://elektronickeknjige.com/knjiga/turkovic-hrvoje/razumijevanje-filma/>).

2. Elipsa

Eliptično izražavanje se karakteriše sažetošću, tj. svodenjem saopštenja samo na neophodne elemente. Kada se ove nepotpune rečenice posmatraju kao svojstvo kolokvijalnog diskursa, „u kojem se često elidiraju redundantni elementi” (Katnić-Bakaršić 1999: 45), jasno je da one tu nijesu stilski markirane. Međutim, u književnoumjetničkim tekstovima eliptično saopštavanje je nerijetko figurativno, tj. stilogeno⁵ kada se izostavlja dio iskaza koji je sa stanovišta semantičke i sintaksičke informacije bitan, tj. nije redundantan. Takvo izražavanje obezbjeđuje upečatljivost, izrazitost i ubjedljivost, a s druge strane, sažetim iskazima mogu se postići efekti zasnovani na brzom ritmu: živost, dinamičnost, dramatičnost, emocionalna ekspresivnost itd. (Popović 1967: 363). Istovremeno, izdvajanje u posebne iskaze onih jedinica koje bismo prirodno očekivali u jednoj rečenici stvara neuobičajenu pauzu koja ima stilsku funkciju. Na taj način izdvojeni elementi postaju jedinice stilskog zahvata – stilemi, preciznije sintaksostilemi.

U stilistici se za eliptično izražavanje, kada je figurativno, vezuje stilska figura elipsa⁶ i jedna relativno mlada pojava ekspresivne sintakse poznata kao parcelacija. Ona predstavlja „intonaciono i poziciono izdvajanje nekog rečeničnog konstituenta, bilo lekseme, sintagme ili klauze, čime se narušavaju tradicionalno shvaćeni principi konstituisanja rečenice” (Glušica 2003: 93).

Jedan tip nepotpunih rečenica, posmatrano prema vrstama riječi koje ih čine, odnosno funkcijama koje obavljaju na mjestu izostavljenog rečeničnog konstituenta, jesu rečenice u kojima je izostavljen predikat (djelimično ili u cjelosti), kao jedan od dva glavna rečenična člana⁷. One su česta pojava u književnoumjetničkim tekstovima i predstavljaju tipične elipse, upotrijebljene sa ciljem postizanja živosti u pripovijedanju, izražajnosti i time stilske efikasnosti. Izdajamo sljedeće primjere takvih rečenica ekscerpiranih iz korpusa crnogorske međuratne pripovjedačke proze:

⁵ Stilogenost je funkcionalna vrijednost neke jezičke strukture, u ovom slučaju stilske figure, za razliku od pojma stilematičnost koji se vezuje za jezičku formu figure, njenu strukturiranost (Kovačević 1998: 7).

⁶ „Pod elipsom retoričari podrazumijevaju dokidanje pojedinih dijelova iskaza, ‘a prava je retorička elipsa ona u kojoj se izostavlja čitav dio iskaza inače sintaksički nužan’.” (Katnić-Bakaršić 1999: 94).

⁷ „Bitno je svojstvo svake rečenice predikativnost. To bi se svojstvo moglo odrediti kao mogućnost da se rečenicom prenese kakva obavijest. Razlika između rečenice i iskaza u tome je što se u rečenici pretpostavlja nazočnost i rečeničnoga člana koji je nosilac toga svojstva (tj. predikata), a u iskazu predikat ne mora biti nazočan, nego se može podrazumijevati iz konteksta ili iz situacije.” (Silić i Pranjkić 2007: 283).

(...) *sjutra će u Sarajevo.* (Lop. I 2002: 82); *Mislili smo da već nikad neće na pašu.* (Lop. I 2002: 143); (...) *vi ćete na vješala.* (Lop. II 2002: 54); *Tek primijeti da je nanovo do uvale.* (Lop. I 2002: 78); *Hajde, a ja ću u crkvu.* (Lop. VI 2002: 52); *Ha, po zubima ću ih ja...* (Đil. 2000: 43); *U policiju ću ja njih.* (Đur. 1936: 155); *Sudu ću ja vas.* (Đur. 1936: 158); *Ali osim toga ni glasa, ni ptice.* (Lop. I 2002: 68); *Brže lonac u ruke.* (Lop. II 2002: 51); *A ona jednu pa jednu.* (Lop. I 2002: 79); *A sada, reče kapetan, kod igumana!* (Lop. III 2002: 75); (...) *pa s čovjekom pravo na rakiju.* (Lop. I 2002: 277); (...) *a Rudonja mene rogom u sred trbuha.* (Lop. III, 2002: 203); *Torbu i štap, pa dalje na put.* (Lop. VI 2002: 129); (...) *da ga čuvaju jer namišlja na rad u Srbiju.* (Đil. 2000: 73); (...) *no istu noć počistih moskovku i dvije cinge fišeka, pa – u šumu.* (Lal. 2014: 83).

U prvih osam primjera, gdje su u funkciji predikata složeni glagolski oblici (najčešće futur I), postoji pomoćni glagol, dok je glavni izostavljen. U ostalim primjerima imamo izostavljanje predikata u cjelosti. U rečenicama ovakvog tipa može se nadomjestiti elidirani predikat, a to omogućava tijesna veza subjekta, sa jedne, i oblika i značenja glagolskih odredaba i dopuna, sa druge strane⁸. S tim u vezi je i figurativnost ovih elipsi koja se temelji „na potrebi čitaočevog nužnog angažmana u pronalaženju elidirane komponente, te na izboru između niza leksema iz određenog semantičkog polja, u čemu je osnovni oslonac kontekst.” (Katnić-Bakaršić 1999: 94). Nesporno je, međutim, da nijesu svi primjeri ovih rečenica podjednako stilski efikasni. Zapravo, „stilska vrijednost ovih elipsa umnogome zavisi od njihove ustaljenosti.” (Radulović 1994: 151). Uobičajene su u jeziku rečenice u kojima je izostavljen glagol govorenja ili kretanja, pa je njihova funkcija više u ekonomičnosti, negoli u ekspresivnosti, za razliku od primjera u kojima je izostavljen glagol iz neke druge semantičke kategorije, koji su stilski efikasniji.

Osim ovog tipa eliptičnih rečenica sa djelimično ili potpuno izostavljenim glagolskim predikatom, na izučavanom korpusu frekventni su primjeri eliptičnih rečenica sa redukovanim imenskim predikatom:

Svud naokolo bjelina. (Lop. III 2002: 130); *Zavjese na prozorima tamne.* (Lop. II 2002: 71); *Nebo mutno.* (Lop. II 2002: 71); *Na stolu haljine: svitna kapa, pàs, bijele dokoljenice, džamadan.* (Lop. I 2002: 184); *Žena stara, a dijete, za*

⁸ Isp.: „Predikat može ostati n e i z r e č e n ako su izrečeni drugi rečenični dijelovi kojima on otvara mjesto a sadržaj mu se uspostavlja iz smisla rečenice. Takva rečenica nije bez predikata nego se on u njoj neizrečen podrazumijeva. Izostanak predikatnoga glagola daje izričaju obilježje živoga pripovijedanja.” (Barić i dr. 1997: 404).

nesreću, malo. (Lop. I 2002: 270); Silno drvo, staro, ali čvrsto, grane guste, prave mladike... (Lop. III 2002: 61); I sve sama podlost, laž, prevara, otimanje. (Đil. 2000: 39); A srce kao kamen, ljuti stanac. (Đil. 2000: 70); Nebo blago i plavo kao razboljeno i rujno sunce opojno kao vino, a dani kratki... (Lal. 2014: 66); (...) trava rosna i visoka, a šuma nježno zelena, zamamna... (Lal. 2014: 68); Oko ceste zaleđene bare, smrzlo polje pod snijegom i sebična varoš usred polja... (Lal. 2014: 98); Svuda, svuda divlje, pusto i nemo, svuda kamen, snažan i starački zamišljen... (Đur. 1936: 8); Mrtvilo, pospanost, ravnodušje i u vazduhu ognjevita smrt, jezovita i grozna. (Đil. 2000: 34–35).

U ovim primjerima izostavljen je kopulativni dio predikata, a realizovano leksičko neglagolsko jezgro na kojem je informativno težište. I ove rečenice, kao i ostale eliptične, ostvaruju posebne ritmičko-melodijske efekte u tekstu (Puriš 2010/2011: 25). Naša dva posljednja primjera pokazuju da ovakav postupak elidiranja može biti praćen i drugim postupcima ekspresivne sintakse – inverzijom i kumulacijom, čime se ostvaruje pojačan stilski efekat. Ovakvim rečenicama, koje su relativno česte u narativnim tekstovima, dobija se utisak „neposrednog, dinamičnog i kondezovanog pripovijedanja” (Melvinger 1973: 66).

3. Nominativne rečenice

U književnoumjetničkim tekstovima nerijetko su prisutne tzv. *nominativne rečenice*, koje se smatraju elipsama u širem smislu. One su sa sintaksičke tačke gledišta samo jedan tip jednokomponentnih prostih rečenica, a sa stilističko-retoričke tačke gledišta, one su markirane i mogu se smatrati figurom (Katnić-Bakaršić 1999: 95). U retorici se ponekad ove nominativne rečenice smatraju podvrstom elipse, budući da je cijeli izraz sažet, predstavljen nominacijom, tj. imenovanjem (Katnić-Bakaršić 1999: 95).

Izdvajamo dvije grupe primjera iz odabranog korpusa pripovjedačke proze:

a) *Svijeća*. Za stolom stari abadžija Risto. (Lop. III 2002: 239); Primijetim da je radost u maloj seoskoj kući do hana. *Svatovi!* (Lop. VI 2002: 22); (...) ja ću mu dati i moju dvocijevku, neka gađa zmaja. *Veselje*. (Lop. III 2002: 73); Njegova senka beše se iskliznula do ispod moga kreveta i ja je nehotično pogledah. *Senka*. (Lop. III 2002: 186–187); Zapjevaše djevojke. Momčadija se miješa. *Smijeh*. (Lop. III 2002: 32); Da nije Nikola donio, bog zna kako bi bilo. *Naloga*. Puca se u narod. (Lop. II 2002: 136); Vukadin raste, on je zadovoljan. Kuca vršalica. *Znoj. Udari. Sunce. Snaga!* (Lop. III 2002: 45); Svi moramo umrijeti: neko u planini, neko u gradu, neko na moru. *Sudbina*. (Đur. 1964: 38); Tuga, rasipanje, ljudi, bezdušni rad protiv sama sebe. *Glupost!* (Đil. 2000: 66)

b) Čitava ulica kuća. *Čudo naroda*. (Lop. I 2002: 142); Vri kao u zatvorenoj košnici. *Stotine povezanih seljačkih glava*. (Lop. I 2002: 230); Na bedemima Nikšića vazdan turski' barjaka, diže ih uvis prah, ali diže i naš. *Sreća nejednaka*. (Lop. I 2002: 285–286); Zagrijan je vazduh. *Goli znoj*. (Lop. III 2002: 46); Niže ogromnoga druma deraše rijeka priklještena talasima za stijene i huk joj u slapovima šuštaše žestok, opor i jak. *Crna Morača*. (Lop. III 2002: 54); Pa ipak tu je svega, svega četiri dinara, a ovoliko puta, studeni... *Zimsko vrijeme!* (Lop. III 2002: 129); Vrhovi drveća u zatvorenom rumenilu strče nekako čudnovato. *Novi dan*. (Lop. III 2002: 189); Zavio se mesec u guste oblake. *Otvoreni prozori*. (Lop. III 2002: 185); Muk, veliki duboki muk, jedan i četvrt, dva. *Udar kamena. Duboko i retko disanje*. (Đur. 1936: 29); Nemoj da si takav! *Božja sudbina!* (Đur. 1936: 43).

U ovim rečenicama nominativna riječ (primjeri pod a)) ili *sintagma* (primjeri pod b)) preuzima na sebe predikativnost, a opšta njihova semantika jeste predmetno predstavljene pojave, radnje, stanja. Pažnja se usmjerava na pojave njima iskazane, ne na vršioca radnje, niti na samu radnju. Ovakve strukture u kojima supstantivne riječi i sintagme vrše funkciju predikata česte su u književnim tekstovima pri opisu dekora, ambijenta, prizora i sl. (Puriš 2010/2011: 25).

4. Reticencija

Posebnu stilističku funkciju u književnim tekstovima imaju nedovršeni iskazi. Oni skreću čitaočevu pažnju na način da čitalac sâm nasluti ili odgonetne nastavak, a stoje kao suprotnost kumuliranim jedinicama kojima se gomilanjem riječi i izraza vodi tekst zgusnutosti i, nerijetko, pretrpanosti iskaza pojedinostima. Obilježeni su na formalnom planu trima tačkama. Sa stilističkog aspekta, ovi primjeri predstavljaju sintaksičku figuru oduzimanja srodnu elipsi tzv. *reticenciju* (prekid rečenice, nedovršena rečenica):

Ali kad se vratim, vjeruj mi... (Lop. I 2002: 133); A mi idemo. E, te noći... (Lop. I 2002: 276); Ja ne, ma znam... (Lop. I 2002: 161); Pričaj, svinjo, ili... (Đil. 2000: 29); Ne bih ja onako zbog para proplakao, pa da bi... A on je i živio za pare i umrijeće za... (Đil. 2000: 48); Ja bih klaao, ubijao, pio krv, samo kad bih znao da će... (Đil. 2000: 52); Meni treba nešto čemu moram verovati a ono možda... (Đil. 2000: 52); (...) sve bi se moglo popraviti: krv je mlada, i kad nabuja, onda... (Lal. 2014: 75); Pa takav... Taj... To je najlepší spomenik... (Đur. 1964: 6).

Kao što primjeri potvrđuju „i elipsa i reticencija imaju sličnu funkciju u tekstu: one tekst čine začudnim, skreću čitaočevu pažnju na samu formu iskaza, tj. teksta, te je njihova funkcija, kao i funkcija figura općenito, poetska, odnosno retorična.” (Katnić-Bakaršić 2001: 261).

U nekim slučajevima reticencija može biti reduplicirana upotrebom eliptičnih rečenica, koje, nanizane jedna za drugom, odražavaju dramatičnost i uspostavljaju dinamičnost u pripovijedanju: *Porez!... Porez!... Mjeru!... Mjeru!...* (Lop. I 2002: 231); *Pjana! Marš! Pjana!...* (Lop. I 2002: 233); *Muč! Laž... Gade lacmanski...* (Lop. III 2002: 135); *Noć je noć... planina... vuci... Najzad zašto... recite zašto... čemu to?!* (Đur. 1964: 119); *Drhtim! Studen!... Studen...* (Lop. III 2002: 140); *Cigani! Psi! Vuci!...* (Đil. 2000: 44).

Često nizanje eliptičnih rečenica u književnoumjetničkim tekstovima biva praćeno i kumuliranjem jezičkih jedinica, odnosno dva ambivalentna postupka ekspresivne sintakse – jedan nastao operacijom oduzimanja, drugi operacijom dodavanja, skladno se dopunjuju i tako reduplicirani ostvaruju jaču ekspresivnost.

5. Parcelacija

U novijoj stilističkoj literaturi sve češće se izdvaja postupak parcelacije kao jedan od postupaka ekspresivne sintakse. Kao specifična jezička pojava sa posebnom funkcionalno-stilskom vrijednošću, parcelacija spada u domen lingvističkih univerzalija i veoma je frekventno sredstvo organizovanja iskaza u jeziku modernih pisaca (Subotić 1994: 598). Pod pojmom parcelacije obično se razumije realizacija jedne rečenice u više tekstovnih jedinica ili jednog iskaza u nizu intonaciono izdvojenih segmenata međusobno odvojenih tačkama (Aleksandrova 1984: 211). Tačnije, kada je u pitanju parcelacija izdvaja se „bazna komponenta, gramatičko-strukturalno samostalna, i parcelat, koji je strukturalno uvjetovan baznom komponentom.” (Katnić-Bakaršić 1999: 95). „Od matične rečenične strukture parcelati su obavezno izvojeni takozvanom ‘ekspresivnom pauzom’, nalaze se u interjunktornoj poziciji, koja je u pisanom tekstu predstavljena znacima interpunkcije. Signal parcelacije je, dakle, pauza, a njen najtipičniji ekvivalent, na planu pisanog jezika, jeste tačka.” (Subotić 1994: 598).

Iz analiziranog korpusa izdvajamo parcelisane pridjeve i priloge:

Ostala mu je žena i dijete. *Muško*. (Đil. 2000: 448); Čelom mu se srdito, kao guja, vinula bora. *Nemirna, duboka, zla*. (Đil. 2000: 238); Tajac... *Dug, čudno jeziv*. (Đil. 2000: 216); Rđavi sistemi imaju i rđave sluge. *Nečovječne*. (Đil. 2000: 232); Mladić se pomoli na vratima. *Vitak, snažan, crnomanjast*.

(Đil. 2000: 116); A reci jesam li za posa'? *Star! Kašljav. Uzet.* (Lop. I 2002: 152); Ona se strese od vrućine kapi, što joj padaše po rukama, zadrhta i plamen joj osvijetli lice. *Blijedo, blijedo, dugačko.* (Lop. III 2002: 252); Bistar je naš kamen!... *Junački!*... (Đur. 1936: 20); Zlo je i kod nas. *Strašno.* (Đil. 2000: 302); (...) a svitac miče svoje zelenkasto krilo i nenadno vam je prešao ispred očiju, gledate gubi se, gubi i iščezava u šumi mojoj. *Tamno.* (Lop. III 2002: 62–63); On je ćutao. *Mrko. Dugo.* (Đil. 2000: 238).

Iako u literaturi koja se bavi ovim pitanjem postoje tvrdnje da parcelisanju podliježu prvenstveno tzv. periferne sintaksičke funkcije, a da subjekatski i predikatski rečenični konstituenti nijesu podložni parcelaciji (Radovanović 1990: 149), sljedeći primjeri iz našeg korpusa ukazuju upravo na parcelaciju leksičkog jezgra izraženog imenicom u funkciji gramatičkog, odnosno logičkog subjekta u rečenici⁹: Ču se graja. *Komešanje. Plač.* (Lop. III 2002: 191); Nije bilo nikoga, osim njih. *Cigana.* (Lop. II 2002: 209); Odsustvo nekolektivnog, nesoćijalnog osećanja je bilo do juče najbitnije u meni ljudima kao što sam ja. *Intelektualcima.* (Đil. 2000: 196).

To navodi na zaključak da mogu biti parcelisani i neki tipični predstavnici centralnih sintaksičkih funkcija¹⁰, istina, rjeđe negoli što je to slučaj sa periferim rečeničnim konstituentima na analiziranom korpusu.

Što se tiče pozicije parcelisanog segmenta, on je najčešće u postpoziciji, ali može biti i u antepoziciji ili interpoziciji. „Naknadni dodaci¹¹, koji su formulaciono ili potpuno samostalni, implicitno se naslanjaju na predikat prethodne rečenice i sa njim čine novu rečenicu sa posebnim odredbama, odnosno dopunama.” (Ostojić 1968: 31).

Osim navedenih primjera parcelacije sa tzv. prostim i proširenim parcelatom¹², sljedeći primjeri svjedoče o parcelisanju klauza – i to ne samo zavisnih, koje se u literaturi najčešće ističu, već i nezavisnih:

Po 2 dinara. *Kao kilogram mesa.* (Đil. 2000: 231); Dobar sam bio za tebe. *Kao hljeb.* (Đil. 2000: 416); Sa čovekom koji nema ni porekla ni zavičaja. *Koji obilazi beli svet radi kore hleba i kapi vode.* (Đil. 2000: 235); Tu se nije mislilo ni o suncu ni o prašini. *Ni o ulici balježavoj i vreloj.* (Đil. 2000:

⁹ „Imenski izraz u poziciji subjekta... ređe podleže parcelisanju verovatno zato što je iskaziv predikatom, premda pojedini pisci stavljaju akcenat i na njega, rematizujući ga tako.” (Piper i dr. 2005: 566).

¹⁰ O parcelisanju centralnih rečeničnih konstituenata, isp. Subotić 1994: 599–600.

¹¹ Parcelati, prema novijoj terminologiji.

¹² Parcelat može biti: prost, proširen, zavisna rečenica, blok rečenica (Puriš 2003: 89).

229); Da, gore nema ni mržnje ni ljubavi. *Ni ljudi*. (Đil. 2000: 264); Rada nema, niti će biti. *Ni kirijanja*. (Đil. 2000: 414); Gospodin Bubu ima najdužu. *Pa Marić, pa Ilić*. (Đil. 2000: 174); Nego on sve daje na nju. *I potonji groš*. (Đil. 2000: 245); (...) nigdje ničega u kući. *Ni praške brašna ni kašike mrsa*. *Ni kapi vjere, nadanja, radosti*. (Đil. 2000: 68).

U primjerima je zastupljeno parcelisanje zavisnih poredbenih i relativnih klauza, a kod nezavisnih bilježimo dominaciju kopulativnih rečenica kao parcelata, mada parcelisanju mogu biti podložni i ostali tipovi klauza. Ovaj postupak ekspresivne sintakse može postati prepoznatljivost jezičko-stilskog izraza pojedinih pisaca, nekada i njihova stilska dominanta¹³.

Parcelacija ima za funkciju „naglašavanje važnosti svakog elementa, isticanje sadržaja svakog pojedinog parcelata, čime se pojačava emocionalnost i retoričnost teksta.” (Katnić-Bakaršić 1999: 96). Zahvaljujući ovakvom intonacionom izdavanju, osamostaljeni član preuzima na sebe i rečenični i emfatički akcenat i na taj način dobija veći i semantički i stilistički značaj (Kovačević 2005: 192). U našim primjerima objelodanjen je tip sintaksičko-stilskog postupka parcelacije koji kao signal parcelacije na planu pisanog jezika od interpunkcijskih znaka koristi tačku. Osim tačke kao signali parcelacije koriste se i drugi interpunkcijski znaci – zarez, tačka zarez, crtica, dvije tačke, zagradu i sl. Primjeri nedvosmisleno pokazuju kako se parcelacijom „drastično narušavaju tradicionalno shvaćeni principi konstituisanja rečenice” (Radovanić 1990: 118).

Iako su elipsa i parcelacija međusobno bliske (zajednička osobina im je potpuno ili djelimično odsustvo predikata (Puriš 2003: 88)), u literaturi se ističu i bitne razlike među njima. Najprije činjenica da se parcelati lako učlanjuju u prethodnu rečenicu, za razliku od elipsi, kao i to da su parcelat i bazna komponenta iskazne realizacije jedne rečenične strukture, za razliku od eliptičnih rečenica koje su informaciono autonomne, te je svaka elipsa zasebna rečenica u odnosu na druge rečenice koje je okružuju (Katnić-Bakaršić 1999: 96).

6. Zaključak

Odstupanje od ustaljenosti rečenične konstrukcije intonacionim raščlanjivanjem i osamostaljivanjem rečeničnih članova u književnoumjetničkim tekstovima jeste pojava koja osim sintaksičke ima izrazitu stilističku vrijednost.

¹³ Naša analiza pokazuje dominaciju primjera parcelisanja zavisnih i nezavisnih rečenica, pa i parcelacije uopšte, u narativnoj prozi Milovana Đilasa.

Ovakvim postupcima prevodi se rečenična konstrukcija iz nultog stepena stilističnosti u stilski relevantne pojave, koje su primarne u književnim tekstovima. Analizom eliptičnih rečenica na primjerima iz jezika međuratne crnogorske pripovjedačke proze ukazano je na svedenost njihove sintaksičke strukture, uslovljenost sintaksičkog i semantičkog aspekta pri njihovoj analizi i, što je u književnim tekstovima primarno – na njihovu stilsku obilježenost. Primjeri pokazuju da je semantički sadržaj tipičnih elipsi i parcelisanih jedinica moguće protumačiti isključivo oslanjajući se na kontekst u kojem su upotrijebljene. Njihov stilski učinak je, pored neočekivane pauze koja se stvara njihovim izdvajanjem, upravo u nedorečenosti, odnosno oneobičenosti njihovoj. Kao takve, potpuno elidirane, pune su emotivnog naboja i taj intenzitet je veći ukoliko su svedene na manji broj članova. Stilska obilježenost ovakvih rečenica proizilazi iz čitaočevog nužnog angažmana u pronalažanju elidirane komponente, te su upravo primjeri sa najmanjim stepenom predvidljivosti semantičkog sadržaja stilski najviše markirani.

Izvori:

- ĐILAS, MILOVAN. 2000. *Rane pripovetke 1930–1940*. Nova. Beograd.
- ĐUROVIĆ, DUŠAN. 1936. *Među brđanima*. Izdavačko i knjižarsko preduzeće *Geca Kon* a. d. Beograd.
- ĐUROVIĆ, DUŠAN. 1964. *Ljudi s kamena*. Svjetlost. Sarajevo.
- LALIĆ, MIHAILO. 2014. *Međuratno književno stvaralaštvo, proza, poezija i kritika (1935–1941)*. Zavičajno udruženje Komovi – Udruženje pisaca Kragujevca. Kragujevac.
- LOPIČIĆ, M. NIKOLA. 2002. Seljaci. *Sabrana dela*. Knjiga I. Stručna knjiga. Beograd.
- LOPIČIĆ, M. NIKOLA. 2002. Na kamenu. *Sabrana dela*. Knjiga II. Stručna knjiga. Beograd.
- LOPIČIĆ, M. NIKOLA. 2002. Domaće ognjište. *Sabrana dela*. Knjiga III. Stručna knjiga. Beograd.
- LOPIČIĆ, M. NIKOLA. 2002. Pripovijetke i drugi spisi. *Sabrana dela*. Knjiga VI. Stručna knjiga. Beograd.

Literatura:

- ALEKSANDROVA, OLGA VIKTOROVNA. 1984. *Problemy ekspressivnogo sintaksisa*. Vysshaja škola. Moskva.
- BARIĆ, EUGENIJA i dr. 1997. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga. Zagreb.

- BOURDIEU, PIERRE. 1999. Language and Symbolic Power. *The Discourse Reader*. Ur. Jaworski, A., Coupland, N. Routledge. London and New York.
- GLUŠICA, RAJKA. 2003. Osamostaljivanje rečeničnih članova u pripovijetkama Sima Matavulja. *Glasnik Odjeljenja umjetnosti* 21. 93–105.
- KATNIĆ-BAKARŠIĆ, MARINA. 1999. *Lingvistička stilistika*. Open Society Institute. Budapest.
- KATNIĆ-BAKARŠIĆ, MARINA. 2001. *Stilistika*. Naučna i univerzitetska knjiga. Sarajevo.
- KOVAČEVIĆ, MILOŠ. 1995. *Stilistika i gramatika stilskih figura*. Nikšić.
- KOVAČEVIĆ, MILOŠ. 1998. *Stilske figure i književni tekst*. Trebnik. Beograd.
- LOTMAN, M. JURIJ. 1976. *Struktura umetničkog teksta*. Nolit. Beograd.
- MELVINGER, JASNA. 1973. Rečenica sa redukcijom predikata i rečenica sa ekspresivnom pauzom u delima savremenih proznih pisaca. *Suvremena lingvistika* 7–8. 61–66.
- OSTOJIĆ, BRANISLAV. 1968. Rečenice bez razvijenih glavnih dijelova u jeziku A. G. Matoša, Slavka Kolara, Dobriše Cesarića i Dragutina Tadijanovića. *Književnost i jezik* XV1/1. 24–38.
- PIPER, PREDRAG i dr. 2005. *Sintaksa savremenoga srpskog jezika. Prosta rečenica*. Institut za srpski jezik SANU – Beogradska knjiga – Matica srpska. Novi Sad.
- POPOVIĆ, LJUBOMIR. 1967. Rečenice sa eliptičnim predikatom. *Naš jezik* XVI/5. 351–373.
- PURIŠ, BERNISA. 2003. Sintaksičko-stilističke osobine parcelacije (na primjerima iz djela *Taj čovjek* A. Isakovića i *Istočni diwan* Dž. Karahasana). *Književni jezik* 21/2. 87–92.
- PURIŠ, BERNISA. 2010/2011. Ekspresivna sintaksa u književnomjetničkom tekstu (na primjeru *Grozdanina kikota* Hamza Hume). *Post Scriptum* 1. 24–29.
- RADOVANOVIĆ, MILORAD. 1990. O „parcelaciji rečenice” kao jezičkom postupku. *Spisi iz sintakse i semantike*. Novi Sad. 117–163.
- RADULOVIĆ, ZORICA. 1994. *Jezik i stil Čeda Vukovića*. Unireks. Nikšić.
- SILIĆ, JOSIP; PRANJKOVIĆ, IVO. 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Školska knjiga. Zagreb.
- STEVANOVIĆ, MIHAILO. 1969. *Savremeni srpskohrvatski jezik II*. Naučna knjiga. Beograd.
- SUBOTIĆ, LJILJANA. 1994. Parcelacija rečenice u jeziku srpskih pisaca 19. vijeka. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* XXXVII. 597–603.
- TURKOVIĆ, HRVOJE. *Elipsa kao stilistička figura (na primjeru Murnauovog Posljednjeg čovjeka)* dostupno na: <http://elektronickeknjige.com/knjiga/turkovic-hrvoje/razumijevanje-filma/>.

Syntactic-Stylistic Features of Elliptical Sentences in Literary Texts

(On the example of language from Montenegrin interwar narrative prose)

Abstract

This paper presents the syntactic structure and stylistic characteristics of the elliptical sentences in the literature essays based on examples from Montenegrin prose between the two world wars. Analysis covered all the phenomena in the domain of expressive syntax based on deviation of usual sentence construction order caused by its simplification, i.e. intonation division and independence of the sentence parts: ellipse as a syntactic figure of deduction, nominative sentences considered subtype of ellipse, as well as incomplete statements presented through reticention.

This paper also highlights the relatively new phenomenon of expressive syntax – parceling, meaning realization of one sentence in more textual units, as one of the linguistic universality and very frequent mean of organizing statements in the language of modern writers.

Deviation from principles of traditional sentence order by simplifying, keeping only the basic elements and making the parts of the sentence independent is targeted deviation, on purpose, through writer's intention to stylize its expression. Therefore, incomplete sentences analyzed in this paper could be considered important stylistic-expressive mean in the literary/artistic texts where aesthetic language function has been put in the forefront.

Ključne riječi: eliptične rečenice, elipsa, stil, ekspresivna sintaksa, nominativne rečenice, reticencija, parcelacija, sintaksostilemi

Keywords: elliptical sentences, ellipse, style, expressive syntax, nominative sentences, reticention, parceling, syntax-stylistic